

TEODOR MÜNZ:**Hľadanie skutočnosti**

Kalligram, Bratislava 2008, 168 s.

Teodor Münz sa v knihe *Hľadanie skutočnosti* podujal priblížiť (tak filozofom, ako aj čitateľom, ktorí sa filozofii nevenujú systematicky) okruh otázok, ktoré sa bytostne dotýkajú nás všetkých: Čo je skutočnosť, ktorá ľudskú subjektivitu predchádza, no zároveň túto subjektivitu zakalkulovala do svojich štruktúr? A čo je pravda, kritérium poznávania skutočnosti?

Rámcem recenzovanej práce tvorí autorova myšlienka, že pravda je len zhoda so skúsenosťou a že tak, ako sa historicky mení skúsenosť, mení sa aj pravda. Teda k prvým dvom otázkam môžeme pridať ďalšiu: Čo vytvára našu skúsenosť? Čím je podmienená? Pôvodnou, vonkajšou skutočnosťou, alebo aj skutočnosťou subjektivity, ktorá je dielom tej prvotnej? Zdá sa, že autor knihy vychádza z presvedčenia, že skúsenosť je podmienená viac vonkajšou predskutočnosťou než ľudskou subjektivitou. Predpokladá, že naše pravdy sa stále viac približujú k poznaniu pôvodnej skutočnosti, avšak bez toho, aby s ňou niekedy splynuli.

Autor už v úvode knihy zdôvodňuje: „Doteraz sa relativizovala prevažne len pravda, relatívnou pravdou sa hľadala jedna skutočnosť. Ja relativizujem aj skutočnosť, aspoň tú skutočnosť, ktorá sa vynára v našich názoroch spolu s pravdou“ (s. 12). Trvá však na tom, že aj keď skutočnosť poznávame cez celú spleť relatívnych skutočností, pred skúsenosťou, že skutočnosť je len jedna, kapitulovať nie je možné. Preto sa zasadzuje „za to neriešiteľné a (dnes už – Š. J.) zavrnuté“ (s. 13). Sme v osídlach pôvodnej skutočnosti, a aj keď je pre transcendentný subjekt šerom, ba temnotou, musíme neustále rátať s tým, že svetlo subjektu vychádza z nej a v nej aj zotrváva.

Münz v prvej kapitole (*Kľukaté sú cesty ku skutočnosti*) pútavým, až literárnym štýlom uvádza čitateľa do okruhu problémov, ktoré v svojich dejinách odkryla filozofia, resp. do otázok, s ktorými sa stretávame v každodennom živote, a tie, v skrytejšej či otvorenejšej podobe, majú tiež filozofický charakter. Touto východiskovou pozíciou si vytvára priestor pre prvú rovinu otázky *hľadania skutočnosti*, totiž pre identifikáciu človeka ako prírodného tvora a človeka ako kultúrneho fenoménu. „Človek nie je len telesnou, ale aj duchovnou, kultúrnou prírodou, ktorá je špecifickým pokračovaním prvej. Je skutočnosťou, nastavenou na inú, ale čo aj nastavuje jednu skutočnosť na inú. Do hĺbky i šírky sa vrství vonkajšia skutočnosť, no príroda pokračuje aj v ľudskom duchu, kde sa vrství na javy uložené hlboko v nevedomí až po vedomé Ja a jeho problémy“ (s. 24). Münz otázku základnej diferencie človeka nechápe dualisticky. Jeho prístup k predmetnej otázke sa opiera o noetiku historického monizmu: Človek napriek subjektu je naďalej prírodou, ale jeho jednota s pôvodným svetom je (vďaka subjektu) potlačená hlboko do podvedomia.

Druhá kapitola s príznačným názvom *Človek je len polovičatý tvor* je venovaná otázke rozumu. Rozumom získavame od prírody odstup, skúsenosť slobody, ale touto slobodou zároveň strácame bezprostrednosť s jednotnou a jednou skutočnosťou. Rozumom tvoríme kultúru, no vlastný fenomén kultúry ukazuje, že rozumom prírodu *dotvárame* a že v tejto potrebe sme vlastne „nedostatkové tvory“ (s. 34). Avšak nedostatkovými tvormi sme aj v širšom zmysle. Ako uvádza autor, rozum je produktom evolúcie tak ako telo, ruky, zmysly. Disponujeme teda nielen rozumom. „Naše telo nás klame menej ako náš duch. Sme len polovičaté tvory a našou druhou polovicou je vonkajšia skutočnosť“ (s. 45). Rozum nie je ničím *osebe*, ničím, čo je z prírody vyčlenené. Preto je v chápaní úlohy rozumu nevyhnutný *obrat*: Treba zakalkulovať do jeho funkcie to, že je iba jedným zo symptómov neustále meniacej sa skutočnosti. Münz pozíciu evolučného empirika podkladá kritickou analýzou svojich filozofických predchodcov, zvlášť cez príslovia, v ktorých objavuje výslovne filozofické pravdy.

Dramatickým zlomom dejín rozumnej bytosti sa stáva fenomén jej vnútornej skutočnosti, problém subjektu či subjektivity. Otázka subjektivity je témou tretej kapitoly. Človek poznáva v dejinnom pohybe nielen vonkajšiu skutočnosť, „ale aj seba a svoju subjektivitu“ (s. 51). Čo je však pre Münza významné, subjektivitu podľa neho neobjavuje iba teoretický rozum, ale človek si ju ozrejmuje najskôr empiricky, v každodennom živote, v praktickom poznávaní, napr. cez skúsenosť omylu. Totiž omyl je korekciou pravdy, a práve touto skúsenosťou podnecuje aj rozum rozvažovať o pravde vôbec.

Každodenná skúsenosť subjektivity, na rozdiel od teoretického subjektu, ukazuje, ako je rozptýlená v spleťoch štruktúrach ľudskej bytosti od jej duchovných po telesné sily, ba až po ich vonkajšiu skutočnosť. „Vlastný historický charakter nášho poznávania spôsobujú zmysly, ktoré sú vstupnou bránou predskutočnosti do subjektu a majú rozhodujúci podiel na tvorbe vonkajšej i vnútornej skúsenosti, na ktorej buduje celé poznávanie“ (s. 59). Je to teda empirická skutočnosť, cez ktorú človek rozpoznáva, že subjektivita vrátane jej šera je poznateľná nielen teoretickým rozumom. „Subjekt je zložitý faktor, skladá sa z celej palety vlastností, na ktoré sme ho rozkúskovali: z inštinktov, citov, afektov, vášní, pováh, temperamentov, invencie, intuície, vnemov, predstáv, fantázie, rozumu, ktorý sme rozdelili na nižší um a vyšší rozum, intelekt, z vedomia a nevedomia, z jazyka, ktorého noetický význam sme objavili len nedávno“ (s. 57). Jednoducho, každá zložka subjektivity má svoju pravdu a vlastnú skutočnosť a ako také sa zoskutočňujú. Preto je subjektivita dejinne podmienená a iba v tomto zmysle je aj našou skutočnosťou. „Musíme teda urobiť obrat, nezbavovať pravdu nezabaviteľného, ale zakalkulovať to do nej“ (s. 56). Štvrtá kapitola je venovaná pravde. Autor analýzou tých najbežnejších domnienok, ilúzií, afektov či záujmov, ktoré človek považuje za pravdy a ktoré sa napokon ukážu ako omyly, ako aj analýzou vedeckých či filozofických právd, ktoré sú v dejinnom pohybe nahradené inými pravdami, dochádza k záveru, že aj pravda je historickou kategóriou. Pre mňa zaujímavým premýšľaním je kapitola s názvom *Omyl*, v ktorej Münz presvedčivo ukazuje nielen to, že si tento pojem filozofii v dejinách myslenia málo všimali, ale zvlášť to, ako ho tí, ktorí sa mu venovali, riešili. Omyl koriguje poznanie a k poznaniu patrí tak ako relatívne pravdy. Veď ako by sme, pýta sa autor, dospievali k novým pravdám, ak nie cez vyvrátenie predchádzajúcich právd, ktoré sa v novom svetle ukážu už ako omyly? „Čo

však, ak skutočnosť má iný než tradičný význam a je poznateľná“? (s. 132). Touto otázkou autor otvára kapitolu s názvom *Skutočnosť a neskutočnosť*. Čo má na mysli pod otázkou neskutočnosti? Neskutočnosť nie je to, čo niektorí filozofi označujú ako Nič. Neskutočnosť sa nám javí niekedy ako zdanie, inokedy ako podstata vecí, no jej poznaním sa pre nás stáva skutočnou.

Záver práce spája s azda najzložitejším a kľúčovým problémom: Ak jestvuje skutočnosť predchádzajúca mysleniu, ako o nej vieme? A ak o nej vieme, (čomu sa autor venuje už v 2. kapitole) ako, a či vôbec, ju môžeme poznať? Münz je presvedčený, že v celých dejinách filozofie vlastne nerobíme nič iné, iba sa usilujeme poznať pôvodnú skutočnosť. Poznávanie pôvodnej skutočnosti je teda historicky podmienené a prítomné aj vo fáze jeho lingvistického odmietnutia. Pre tých, čo poznajú genézu Münzovho myslenia, sa môže javiť ako nepochopiteľné, že svoju prácu a premýšľanie o skutočnosti končí tam, kde myslenie začína, totiž pri otázke viery. (Aj axiomatické zákony myslenia sú vierou myslenia, sú odvodené z myslenia, ktoré z týchto axiém vyrástlo). Primárne je to viera, ktorú racionalizujeme, žijeme v jej optike, a teda stáva sa pre nás skutočnosťou.

Cez konkretizáciu otázok, ktoré autor precizuje v jednotlivých kapitolách rozpoznávame, že Teodor Münz sa v recenzovanej práci predstavuje ako originálny filozof s vlastnou filozofickou koncepciou, čo v podmienkach Slovenska nie je zanedbateľný a bežný výkon. Knihu *Hľadanie skutočnosti* vrelo odporúčam filozofom či nefilozofom, osobitne by si ju však mali poctivo prečítať študenti filozofie.

Štefan Jusko

PhDr. Štefan Jusko
Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta UPJŠ Košice
Petzvalova 4
040 11 Košice
SR
e-mail: stefan.jusko@upjs.sk